

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

_____ 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ДЕРЖАВНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____
галузь знань _____ 08 Право _____
спеціальність _____ 081 Право _____
освітня програма _____ 081 Право _____
вид дисципліни _____ обов'язкова _____
факультет _____ юридичний _____

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету
протокол № 1 від 31 серпня 2023 року.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Марцеляк Світлана Миколаївна, доцент кафедри
конституційного і муніципального права, к.ю.н., доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

протокол № 11 від 31 серпня 2023 року

Завідувач кафедри конституційного і муніципального права Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми перший (бакалаврський)
рівень вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право
доктор юридичних наук, професор

 Дмитро ЛУК'ЯНЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол № 1 від 31 серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Державне право зарубіжних країн» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 081 Право

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають широке коло знань щодо основ теорії та практики конституційно-правового регулювання суспільних відносин в зарубіжних країнах, володіють необхідними в їхній професійній діяльності практичними навичками для вирішення конкретних завдань в галузі конституційного права; здатних самостійно орієнтуватись у сучасних конституційно-правових відносинах, приймати виважені, конституційно обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- ЗК 1 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- ЗК 3 – знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- ЗК 11 - здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- ЗК 12 - здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми;
- СК 1 - здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві;
- СК 3 - Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи;
- СК 12 - здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції;
- ПРН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.
- ПРН 2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання;
- ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
- ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;
- ПРН 7. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами
- ПРН 13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
- ПРН 20. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів;

1.3. Кількість кредитів – 5

1.4. Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	

2-й	2-й
Лекції	
48 год.	8
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4
Самостійна робота	
70 год.	138

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми, студенти мають досягти таких результатів навчання:

- в межах формування компетенції ПК-1:

знати: вимоги та правила щодо оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

вміти: визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

володіти навичками: обґрунтування і прийняття рішень на підставі аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

- в межах формування компетенції ПК-2:

знати: про суспільні процеси, які відбувались в різних країнах на різних етапах їх розвитку;

вміти: здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми;

володіти навичками: демонструвати власне бачення шляхів розв'язання аналізованих проблем;

- в межах формування компетенції ПК-3:

знати: сутність та зміст основних джерел даної дисципліни;

вміти: проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

володіти: юридичною термінологією; навичками роботи з правовими актами; навичками аналізу юридичних фактів та правових норм, що є об'єктом професійної діяльності; навичками вирішення правових проблем та застосування правових норм.

- в межах формування компетенції ПК-4:

знати: сутність і зміст основних проблемних питань;

вміти: формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;

володіти: навичками роботи з нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, судовою практикою; навичками вирішення правових проблем.

- в межах формування компетенції ПК-7:

знати: про складові частини плану дослідження

вміти: складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами

володіти: навичками науково-дослідної роботи.

- в межах формування компетенції ПК-13:

знати: про суспільні процеси, які відбувались в різних країнах на різних етапах їх розвитку;

вміти: пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту;

володіти навичками: демонструвати власне бачення суспільних процесів;

- в межах формування компетенції ПК-20:

знати: зміст основних правових явищ і процесів;

вміти: пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів

володіти навичками: демонструвати власне бачення правових процесів, які відбуваються в різних країнах світу;

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальна частина

ТЕМА № 1. Державне (конституційне) право як галузь права, державне право зарубіжних країн як наука і навчальна дисципліна

Виникнення й еволюція державного (конституційного) права зарубіжних країн. Основні групи країн, що вивчаються. Поняття державного (конституційного) права. Державне (конституційне) право кожної країни - основна галузь національної системи права. Співвідношення термінів «конституційне» і «державне» право. Державне (конституційне) право як основна галузь права, як наука і навчальна дисципліна.

Державне (конституційне) право як основна галузь права. Предмет конституційно-правового регулювання і конституційно-правових відносин у зарубіжних країнах. Політичний характер цих відносин у зарубіжних країнах. Метод державного (конституційного) права зарубіжних країн. Інститути державного (конституційного) права зарубіжних країн, що визначають систему курсу державного (конституційного) права зарубіжних країн. Суб'єкти й об'єкти конституційно-правових відносин.

Джерела державного (конституційного) права зарубіжних країн: конституція, конституційні, органічні і звичайні закони. Судові прецеденти і рішення органів конституційного нагляду. Конституційні звичаї. Нормативні акти голів держав і урядів. Акти, видані в порядку тлумачення законів. Парламентські регламенти. Доктринальні джерела. Співвідношення юридичної сили різних джерел державного (конституційного) права. Місце і роль державного (конституційного) права в національних державно-правових системах.

Основні тенденції розвитку державного (конституційного) права зарубіжних країн. Факти, що визначають розвиток конституційного права. Вплив міжнародної інтеграції і міжнародного права на політичні інститути і конституційні права різних країн.

Державне (конституційне) право зарубіжних країн як наука. Формування державного (конституційного) права як самостійної галузі юридичної науки, її основні напрямки і тенденції розвитку. Юридичний і соціально-політичний характер цієї науки. Предмет і методи вивчення.

Завдання навчальної дисципліни. Побудова навчального курсу, його внутрішня структура. Завдання освоєння навчального матеріалу.

ТЕМА № 2. Основи теорії конституції зарубіжних країн

Поняття і сутність конституції. Співвідношення конституцій і дійсності. Конституції юридичні і фактичні, фіктивні і реальні, демократичні і реакційні.

Загальне і особливе в зарубіжних конституціях. Об'єкти конституційного регулювання, тенденція до розширення їх кола.

Особливості конституцій держав, що здійснюють перехід до ринкової економіки. Особливості конституцій соціалістичних держав і держав, що розвиваються.

Форма і структура конституцій. Значення преамбул, перехідних, тимчасових і заключних положень. Мова і стиль конституцій.

Прийняття конституцій. Внесення змін до конституцій. Умови, за яких можливі відміни конституцій.

Класифікація конституцій: за формою, за порядком їх прийняття, за способами внесення поправок і доповнень, за строками дії.

ТЕМА А № 3. Конституційно-правові основи суспільного ладу

Поняття суспільного ладу, його ознаки та умови. Взаємозв'язок між конституційним ладом, суспільним ладом і політикою держави. Закріплення суспільного ладу в конституціях.

Конституційне закріплення політичної системи держави. Політичний плюралізм як основа політичної системи демократичної держави. Конституційно-правовий статус основних суб'єктів політичної системи держави.

Економічна система держави та її правове регулювання. Економічний плюралізм як основа економічної системи демократичної держави.

Соціальна система та соціальна структура суспільства. Конституційно-правові принципи соціальної політики держави та їх реалізація. Конституційно-правові основи духовно-культурних відносин. Ідеологічний плюралізм як основа духовно-культурних відносин.

Поняття та ознаки засад суспільного ладу. Система та зміст принципів, що становлять засади суспільного ладу.

ТЕМА № 4. Конституційно-правовий статус людини і громадянина

Права людини в конституційному праві. Права людини і права громадянина (підданого). Різниця між правами і свободами. Еволюція конституційних прав і свобод. Суб'єкти конституційних прав і свобод.

Особливості конституційних формувань, що проголошують права і свободи. Співвідношення з обов'язками і відповідальністю. Рівність прав, свобод і обов'язків. Обмеження прав і свобод. Гарантії захисту основних прав і свобод.

Конституційно-правовий інститут громадянства (підданства). Поняття громадянства. Його вплив на об'єкт прав і свобод, обов'язків людини. Способи набуття і припинення громадянства. Безгромадянство і багатогромадянство. Режим іноземних громадян і осіб без громадянства. Інститут притулку. Вислання із країни. Видання іноземній державі.

Рівноправність. Вплив соціальної нерівності на реалізацію цього принципу. Відступ від нього в конституціях і поточному законодавстві в адміністративній і судовій практиці. Расова, національна та інша дискримінація.

Класифікація прав і свобод: соціально-економічні, соціально-культурні, політичні, особисті. Їх конкретний зміст і можливість реалізації. Гарантії прав і свобод.

ТЕМА № 5. Конституційні форми сучасної держави

Співвідношення сутності, змісту і форми держави. Різноманітність форм сучасних зарубіжних країн і їх причини. Поєднання принципів розподілу влад, верховенства парламенту, механізм стримувань і противаг.

Поняття та види форм державного правління. Характеристика абсолютних і конституційних (обмежених) монархій на прикладі конкретних держав. Виборна монархія. Теократична монархія. Республіканська форма правління, поняття і основні види. Президентська республіка. Парламентська республіка. Напівпрезидентська (змішана) республіка.

Поняття політико-територіального устрою і його значення для соціального управління. Фактори, що визначають політико-територіальний устрій.

Унітарна форма політико-територіального устрою. Централізована і відносно децентралізована унітарна держава. Децентралізована унітарна держава. Територіальна (обласна) автономія, її види: політична автономія, адміністративна автономія. Тенденція розвитку сучасного унітаризму.

Федеративна форма політико-територіального устрою. Поняття, ознаки, основні риси. Відмінність федерації від конфедерації. Правове становище суб'єктів федерації I федеральних територій. Проблема сецесії. Розподіл компетенції між загально-федеральною владою і органами суб'єктів федерації. Виняткова компетенція союзу, сфера спільної (конкуруючої) компетенції союзу і суб'єктів федерації. Залишкові повноваження. Механізм контролю центральної влади над діяльністю органів суб'єктів федерації. Основні тенденції розвитку сучасної зарубіжної федерації.

Поняття політичного режиму і його види. Фактори, що визначають встановлення політичного режиму і його еволюцію. Вплив політичного режиму на форму державного устрою. Відображення політичного режиму в конституційному (державному) праві.

Демократичний режим і його ознаки. Різновиди демократичного державного режиму: режим ліберальної демократії і режим соціальної демократії. Різні форми обмеження демократії. Надзвичайне становище.

Поняття авторитарного політичного режиму і його різновиди. Тоталітарний державний режим. Воєнно-диктаторський режим. Монократичний режим. Клерикальний режим. Конституційно-авторитарний режим. Авторитарний режим особистої влади.

ТЕМА № 6. Конституційні форми безпосередньої демократії

Поняття та види форм безпосередньої демократії.

Поняття виборів, види виборів і їх конституційно-правове регулювання. Соціальна функція виборів. Періодичність виборів. Політичні партії і вибори. Поняття виборчого права і його основні принципи. Виборче право в об'єктивному розумінні. Загальне виборче право. Активне і пасивне виборче право. Виборчі цензи. Абсентеїзм, його причини і оцінка. Обов'язковість голосування і його оцінка. Принципи рівності у виборчому праві і способи його порушення: виборча геометрія (географія), «джерімендерінг». Прямі і непрямі (багатоступеневі) вибори, їх оцінка. Таємне голосування: мета і способи.

Виборчий процес. Його основні стадії. Виборчі округи. Реєстрація виборців і складання списків. Порядок висунення кандидатів. Праймеріз. Роль політичних партій у виборчому процесі. Виборча застава (або виборчий заклад). Законодавство про виборчі затрати. Порядок голосування.

Виборча система (в широкому і вузькому розумінні).

Мажоритарна виборча система, її різновидності: абсолютної більшості, відносної більшості, кваліфікованої більшості (на прикладах конкретних держав). Способи подолання нерезультативності першого туру голосування за мажоритарної виборчої системи абсолютної або кваліфікованої більшості. Оцінка системи.

Пропорційна виборча система. Корегування пропорційної виборчої системи: засоби визначення виборчого метра (квоти), метод дільників. Різні види обмеження принципу пропорційності: правило найбільшої пересічної, розподіл мандатів в середині списку (система вільних списків, система зв'язаних списків), преференційне голосування, панаширування, загороджувальний пункт, сполучення списків (блокування). Оцінка системи. Поєднання мажоритарної і пропорційної виборчих систем у деяких країнах.

Напівпропорційна виборча система: система обмеженого вотуму, система єдиного голосу, що не передається, система кумулятивного вотуму.

Референдум, його поняття і види: факультативний референдум, обов'язковий референдум. Конституційний референдум. Народне вето. Соціальна функція референдуму. Конституційно-правове регулювання: ініціатива, призначення, агітаційна компанія, голосування, визначення результатів. Практика референдумів у різних країнах і їх оцінка. Плебісцит.

Інші форми безпосередньої демократії в зарубіжних країнах.

ТЕМА № 7. Система вищих органів державної влади

Складові елементи вищих органів влади, управління і конституційного нагляду. Основні риси і тенденції, притаманні цій системі.

Законодавча влада: парламент. Поняття парламенту і парламентаризму. Соціальне призначення і політична роль парламенту, як органу народного представництва. Фактори, які визначають юридичне і фактичне значення парламенту в механізмі державного управління суспільством.

Структура парламентів: однопалатні, двопалатні. Порядок їх формування і особливості правового статусу палат.

Внутрішня структура палат парламенту. Посадові особи палат і їх правове становище (віце-президент, спікер, лорд-канцлер і т.д.). Комітети і комісії палат, їх призначення і роль. Депутатські

об'єднання, фракції, групи і т.д.

Соціальний і партійний склад парламентів.

Компетенція парламентів і акти, які приймаються парламентом (закони, приватні і публічні білли, резолюції, постанови, звернення і т.д.). Способи обмеження компетенції парламенту.

Парламентські процедури. Законодавчий процес і його основні стадії. Бюджетний процес. Форми парламентського контролю за діяльністю уряду: вотум довір'я і недовір'я, конституційний вотум, резолюція осуду, інтерпеляція, комітети по розслідуванню, омбудсмани. Судові процедури.

Правове становище депутата. Права і обов'язки депутата. Імунітет і індемнітет. Депутатські пільги і привілеї.

Соціальне призначення, політична роль глави держави в системі вищих органів держави. Одноосібний і колегіальний глава держави. Порядок заміщення посади глави держави. Юридичний і фактичний статус глави держави. Відповідальність глави держави (імпічмент).

Компетенція глави держави в залежності від форми правління і політичного режиму. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом, державним апаратом. Повноваження глави держави у сфері вищого представництва в державі та поза її межами. Повноваження в сфері особистого статусу громадян (підданих). Надзвичайні повноваження. Акти глави держави. Контрасигнатура актів глави держави.

Апарат глави держави, його політична роль.

Соціальне призначення і політична роль уряду. Місце уряду в системі вищих органів. Види урядів. Уряд і кабінет. Поняття державної адміністрації.

Порядок формування уряду в залежності від форми правління. Їх партійний і соціальний склад. Роль підприємницьких організацій у прийнятті рішень урядовими органами.

Голова уряду, його правове становище і політична роль.

Компетенція уряду. Взаємовідносини з парламентом і главою держави. Методи впливу уряду на законодавчу діяльність парламенту. Регламентарна влада уряду. Делеговане законодавство, його сутність і види. Парламентська відповідальність уряду. Повноваження уряду у сфері зовнішньої політики. Надзвичайне повноваження.

Урядовий апарат, його функції і політична роль. Відомства і органи, які функціонують при уряді і його голові. Бюрократизація урядового апарату.

Органи конституційного нагляду і контролю та конституційна юстиція. Поняття і становище інституту конституційного контролю. Конституційний контроль за часом використання, за правовими наслідками, за формою. Функції органів конституційного контролю.

ТЕМА № 8. Місцеве врядування і самоврядування

Поняття місцевого самоврядування, його соціальне призначення і політична роль. Основні концепції місцевого самоврядування. Принцип визнання і гарантування місцевого самоврядування як одна з основ конституційного ладу.

Місцеві органи самоврядування й управління. Моделі місцевих органів самоврядування й управління в зарубіжних країнах. Вплив адміністративно-територіального поділу на систему місцевих органів. Порядок організації, структура й функції місцевих органів самоврядування й управління. Органи місцевого самоврядування в Україні.

Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з органами виконавчої влади. Форми і способи контролю з боку центральної влади. Відповідальність органів місцевого самоврядування.

Розділ 2. Засади конституційного ладу окремих держав (Особлива частина)

ТЕМА № 9. Основи державного (конституційного) права Великобританії

Особливості конституційного права Великобританії і його джерела.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина. Підданство. Громадянство Співдружності.

Економічна система. Форми власності і їх розвиток. Соціальна структура.

Політична система. Особливості партійної системи і основні політичні партії. Політична роль профспілок і підприємницьких організацій.

Виборче право і виборча система. Виборча застава.

Парламент Великобританії. Його структура, порядок формування палат, їх внутрішня організація і взаємовідносини. Повноваження палат. Законодавчий процес.

Правовий статус монарха Великобританії. Порядок престолонаслідування. Прерогативи і реальна роль монарха в управлінні державою.

Уряд і кабінет. Порядок формування і відповідальності. Правовий статус і роль прем'єр-міністра. Урядовий апарат.

Політико-адміністративний устрій території. Статус Уельсу, Шотландії, Північної Ірландії та ін. Місцеве самоврядування.

ТЕМА № 10. Основи державного (конституційного) права США

Конституція 1787 р. і її специфічні риси. Конституційний розвиток США. Зміст конституційних поправок. Порядок зміни конституції штатів.

Конституційний статус людини і громадянина. Біль про права.

Економічна система. Плюралізм форм власності. Соціальна структура суспільства і тенденції її розвитку. Середні прошарки.

Політична система. Політична система і політичні партії. Особливості двопартійної системи. Політична роль профспілок і підприємницьких організацій.

Виборче право і виборча система. Первинні вибори (праймерізм). Порядок виборів президента, віце-президента, конгресменів і сенаторів.

Конгрес США. Його структура, порядок формування палат, їх внутрішня організація і взаємовідносини. Повноваження палат. Особливі прерогативи сенату. Законодавчий процес. Імпічмент. Зовнішньополітичні функції.

Президент, віце-президент, їх повноваження. Кабінет. Виконавче управління. Федеральний апарат чиновників.

Верховний суд. Порядок формування і функції.

Правове становище штатів і федерального округу Колумбія. Залежні території. Органи штатів і місцевого самоврядування.

ТЕМА № 11. Основи державного (конституційного) права Французької Республіки

Конституційний розвиток Франції після Другої світової війни. Конституція 1958 р., її наступні зміни.

Конституційний статус людини і громадянина.

Економічна система. Форми власності і їх розвиток. Соціальна структура.

Політична система. Особливості і основні політичні партії. Французькі профспілки і соціально-економічні організації підприємців.

Виборче право і виборча система. Виборча геометрія і виборчий закон.

Парламент Франції. Його структура, порядок формування палат, їх внутрішня організація і взаємовідносини. Конституційні обмеження компетенції парламенту (ст. 34, 37, 38 Конституції). Законодавчий процес. Законодавчий човник. Відсутність права інтерпеляції.

Президент. Порядок обрання і компетенція. Взаємовідносини з парламентом і урядом. Роль президента в законодавчому процесі. Акти президента.

Уряд (Рада міністрів, кабінет міністрів). Порядок формування і компетенція. Несумісність посади члена уряду з парламентським мандатом. Акти відповідальності. Контрасигнатура. Урядовий апарат.

Система конституційного контролю у Франції. Порядок формування і повноваження Конституційної Ради і Державної Ради.

Місцеве врядування і самоврядування. Форми контролю центру за місцевим самоврядуванням. Правовий статус заморських департаментів - Мартиніки, Реюньону та ін.

ТЕМА № 12. Основи державного (конституційного) права ФРН

Конституційний розвиток Західної і Східної Німеччини після Другої світової війни. Об'єднання Німеччини. Основний закон ФРН 1949 р. Конституційна реформа 1968 р. Конституції земель. Конституційний статус людини і громадянина. Практика заборони на професії. Надзвичайне законодавство.

Економічна реформа. Форми власності і їх розвиток. Соціальна структура.

Політична система. Партійна система. Основні політичні партії і їх конституційно-правовий статус. Німецькі профспілки і соціально-економічні організації підприємців.

Виборче право і виборча система. Виборча геометрія. Виборчі округи. Система розподілу мандатів.

Федеральні державні органи. Законодавчий орган ФРН - Бундестаг, порядок його формування та організація. Бундесрат.

Федеральний президент. Порядок обрання, компетенція і реальна політична роль. Контрасигнатура актів президента, відповідальність.

Федеральний уряд. Порядок його формування і повноваження. Статус федерального канцлера.

Особливість парламентської відповідальності. Поняття і сутність конструктивного вотуму.

Федеральний конституційний суд. Особливості конституційного контролю. Органи конституційного нагляду у землях.

Німецький федералізм. Правове становище земель і їх взаємовідносини з Союзом за нормальних і надзвичайних умов. Органи влади і врядування у землях.

Організація місцевого врядування і самоврядування.

ТЕМА № 13 Основи конституційного (державного) права Республіки Швейцарія

Загальна характеристика конституційного ладу Швейцарії. Офіційні мови Швейцарії. Структура федеральної конституції Швейцарії. Безпека та оборона. Етнічний склад, вікова структура населення.

Основи конституційно-правового статусу людини і громадянина. Права людини згідно з конституцією Швейцарії. Основні права. Політичні права. Соціальні права та громадянство.

Політична система Швейцарії. Принцип політичної організації Швейцарії. Основи правового статусу політичних партій. Провідні політичні партії Швейцарії.

Законодавча влада у Швейцарії. Федеральний парламент та його структура. Керівництво палат парламенту. Акти федерального парламенту. Засідання парламенту. Питання, які регламентуються винятково федеральними законами. Повноваження федерального парламенту у сфері фінансів. Установчі повноваження федерального парламенту. Контрольні повноваження федерального парламенту. Повноваження федерального парламенту у взаємодії кантонів і конфедерації. Додаткові завдання та повноваження федерального парламенту.

Глава держави у Швейцарії. Президент конфедерації, як голова федерального уряду. Основні функції президента.

Виконавча влада у Швейцарії. Федеральний уряд, як найвищий розпорядчий і виконавчий орган конфедерації. Повноваження федерального уряду. Федеральна адміністрація.

Судова влада у Швейцарії. Федеральний суд, як вищий федеральний судовий орган. Структура Федерального суду. Постійні палати Федерального суду. Повноваження Федерального суду. Федеральний суд Швейцарії з федерального страхування. Судова система кантонів у Швейцарії. Спеціалізації судів першої (нижчої) інстанції кантонів.

Місьцеве управління у Швейцарії. Взаємовідносини між конфедерацією та кантонами ґрунтуються на таких положеннях. Міський омбудсмен Цюріха.

ТЕМА № 14. Основи державного (конституційного) права Польської Республіки

Перша Конституція Польщі 3 травня 1791 р. Конституційний розвиток Польщі після Другої світової війни. Маніфест Польського Комітету Визволення. Відновлення демократичних принципів Конституції 1921 року. Конституційний закон про структуру і компетенцію вищих органів Польської республіки (Мала Конституція 1947 року). Конституція 1952 року в редакції 1990 р. Конституційний закон 1992 р. про взаємовідносини між законодавчою та виконавчою владою Республіки Польща та про територіальне самоврядування в редакції 1995 р. із змінами 1996 р. (Мала Конституція). Конституційний закон 1992 р. про порядок підготовки і прийняття Конституції. Конституція 2 квітня 1997 р.

Конституційний статус людини і громадянина, його гарантія. Польське громадянство й режим іноземців.

Економічна система. Форми власності та їх розвиток. Соціальна структура суспільства і тенденції її розвитку.

Політична система і її конституційно-правове регулювання. Політичні партії і громадські організації. Профспілкові об'єднання і організації підприємців. Об'єднання «Солідарність» і його роль у суспільно-політичному і державному житті. Роль церкви в політичному житті. Символіка польської держави.

Характеристика виборчого права і виборчої системи. Порядок обрання депутатів і сенаторів, членів національної ради. Виборчі округи. Система розподілу мандатів. Порядок відклику членів представницьких органів.

Сейм. Його склад, повноваження, організація, процедура, законодавчий процес. Уповноважений з громадських прав.

Сенат. Його склад, повноваження, організація, процедура, взаємовідносини з Сеймом.

Президент республіки. Порядок його обрання, повноваження, відповідальність. Урядовий апарат.

Конституційний трибунал і процедура конституційної відповідальності вищих посадових осіб.

Верхня палата контролю. Порядок її формування, повноваження, порядок діяльності, відповідальність.

Політико-адміністративний устрій території.

Місцеве самоврядування і місцеві органи державної адміністрації. Порядок формування, повноваження, відповідальність.

ТЕМА № 15. Основи державного (конституційного) права Італії

Конституція 1947 р. і її подальший розвиток. Конституційний статус людини і громадянина, його гарантії.

Економічна система. Форми власності і їх розвиток. Соціальна структура суспільства.

Політична система. Особливості партійної системи і основні політичні партії. Правова основа діяльності політичних партій в Італії (ст. 49). Особливості профспілкового руху в Італії. Діяльність підприємницьких спілок.

Характеристика виборчого права і виборчих систем в Італії. Поєднання мажоритарної і пропорційної систем.

Референдум і порядок його проведення. Причини, які обмежують можливості проведення референдуму (ст. 75).

Парламент. Структура парламенту, порядок формування палат, їх внутрішня організація і взаємовідносини. Законодавчий процес і його особливості. Повноваження комісій палат.

Президент Італії. Порядок його обрання, компетенція, акти, відповідальність (ст. 89). Реальна політична влада.

Уряд, порядок його формування, компетенція, акти, відповідальність. Делеговане законодавство (ст. 77). Президія Ради міністрів. Статус і політична роль голови Уряду.

Конституційний суд. Особливості його формування, термін діяльності і найважливіші повноваження.

Обласна автономія. Організація місцевого врядування і самоврядування.

ТЕМА № 16. Основи державного (конституційного) права Іспанії

Необхідність і обставини прийняття Конституції 1978 року, її особливості.

Конституційний статус людини і громадянина в Іспанії.

Економічна система. Форми власності і їх розвиток. Соціальна структура.

Характеристика виборчого права і виборчої системи.

Юридичний і фактичний статус короля Іспанії. Система престолонаслідування.

Генеральні кортеси. Їх структура, внутрішня організація і взаємовідносини палат. Законодавчий процес.

Уряд Іспанії. Порядок його формування, повноваження, акти, відповідальність. Роль прем'єр-міністра.

Судова система Іспанії. Верховний суд. Конституційний суд.

Особливості територіального устрою держави. Автономні співтовариства. Рівні автономії.

ТЕМА 17. Основи державного права Саудівської Аравії.

Історія політико-правового розвитку Саудівської Аравії.

Загальна характеристика Основного нізаму (конституції) Саудівської Аравії. Засади державного і суспільного ладу Саудівської Аравії. Роль релігії в регулюванні політико-правових відносин в Саудівській Аравії.

Статус вищих органів державної влади Саудівської Аравії. Король Саудівської Аравії: порядок престолонаслідування, повноваження. Уряд Саудівської Аравії: порядок формування, компетенція, характер взаємовідносин з главою держави. Консультативна рада (Меджліс аль-Шура): порядок формування, функції, повноваження. Рада улемів. Судова система Саудівської Аравії.

Територіальний устрій і територіальна організація публічної влади в Саудівській Аравії.

Основи правового статусу особи в Саудівській Аравії.

ТЕМА № 18. Основи державного (конституційного) права Китайської Народної Республіки

Конституційний розвиток Китаю після революції 1949 року. Конституція 1982 року, її характеристика.

Конституційний статус людини і громадянина, його гарантія і реалізація.

Економічна система. Форма власності і її розвиток. Соціальна структура суспільства.

Політична система. Комуністична партія в політичній системі. Єдиний фронт та його організаційна форма. Народна політична консультативна рада Китаю. Профспілки і інші масові організації.

Характеристика виборчого права і виборчої системи. Порядок відклику депутатів.

Всеитайські збори народних представників. Її внутрішня організація, порядок формування і обсяг повноважень. Законодавчий процес.

Постійний комітет Всеитайських зборів народних представників, його правовий статус. Центральна військова рада.

Голова КНР. Порядок обрання, повноваження, відповідальність.

Державна Рада. Порядок формування, повноваження, відповідальність. Відомства та їх статус.

Районна національна автономія. Політико-адміністративний устрій території.

Місцеві збори народних представників, їх постійні комітети і місцеві народні уряди. Порядок формування, повноваження, взаємовідносини, відповідальність. Особливості статусу органів самоврядування районів національної автономії. Органи громадського самоврядування на місцях.

ТЕМА № 19. Основи державного (конституційного) права Японії

Конституція 1947 року. Особливості її прийняття. Боротьба правих сил за її перегляд, відміну 9 статті. Резолюція парламенту 1971 р. про три основні причини політики країни. Порядок внесення змін до Конституції.

Конституційний статус людини та громадянина і його гарантії.

Економічна система. Форми власності та їх розвиток. Соціальна структура суспільства.

Політична система. Особливості партійної системи і основні політичні партії. Особливості профспілкового руху. Підприємницькі спілки.

Характеристика виборчого права і виборчої системи. Виборчі округи. Порядок виборів до обох палат парламенту.

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд.	с.р		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Загальна частина												
Тема 1. Державне (конституційне) право як галузь права, державне право зарубіжних країн як наука і навчальна дисципліна	6	2	1			3	9	2	1			6
Тема 2. Основи теорії конституції зарубіжних стан	6	2	1			3	6					6
Тема 3. Конституційно-правові основи суспільного ладу	6	2	1			3	6					6
Тема 4. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	7	2	2			3	6					6
Тема 5. Конституційні форми сучасної держави	10	4	2			4	9	2	1			6
Тема 6. Конституційні інститути безпосередньої демократії	10	4	2			4	6					6
Тема 7. Система вищих органів державної влади	8	2	2			4	6					6
Тема 8. Місцеве врядування і самоврядування	7	2	1			4	6					6
Разом за розділом 1	60	20	12			28	54	4	2			48
Розділ 2. Засади конституційного ладу окремих держав (Особлива частина)												
Тема 9. Основи державного (конституційного) права Великобританії	8	2	2			4	6					7
Тема 10. Основи державного (конституційного) права США	8	2	2			4	9	2	1			7
Тема 11. Основи державного (конституційного)	10	4	2			4	6					7

права Французької Республіки												
Тема 12. Основи державного (конституційного) права ФРН	8	2	2			4	6					7
Тема № 13 Основи конституційного (державного) права Республіки Швейцарія	8	2	2			4	9	2	1			7
Тема 14. Основи державного (конституційного) права Польської Республіки	7	2	1			4	6					7
Тема 15. Основи державного (конституційного) права Італії	6	2	1			3	6					7
Тема 16. Основи державного (конституційного) права Іспанії	6	2	1			3	7					7
Тема 17. Основи державного права Саудівської Аравії.	4	2	2			3	7					7
Тема 18. Основи державного (конституційного) права КНР	6	2	1			3	7					7
Тема 19. Основи державного (конституційного) права Японії	6	2	1			3	7					7
Тема 20. Основи державного (конституційного) права Канади	6	2	1			3	7					7
Тема 21. Основи державного (конституційного) права Республіки Туреччина	7	2	2			3	7					7
Разом за розділом 2	90	28	20			42	96	4	2			90
Усього годин	150	48	32			70	150	8	4			138

Парламент. Структура парламенту, його внутрішня організація і взаємовідносини палат. Законодавчий процес. Його особливості в Японії. Роль палати представників.

Монарх. Його юридичні і фактичні повноваження, політична роль. Порядок престолонаслідування.
Кабінет міністрів, порядок його формування повноваження, акти відповідальності. Роль прем'єр-міністра. Державний апарат.
Верховний суд. Порядок формування Верховного суду і системи конституційного нагляду.
Організація місцевого врядування і самоврядування.

ТЕМА № 20. Основи державного (конституційного) права Канади

Конституція 1982 року і наступні конституційні реформи.
Конституційний статус людини і громадянина. Хартія прав і свобод 1982 року.
Економічна система. Особливості партійної системи і основні політичні партії. Профспілки Канади. Підприємницькі спілки.
Характеристика виборчого права і виборчої системи. Порядок формування палати обшин і сенату.
Парламент. Його структура, внутрішня організація і взаємовідносини палат. Законодавчий процес.
Юридичний і фактичний статус у Канаді королеви Великобританії, генерал-губернатора.
Уряд Канади. Порядок його формування, повноваження, акти, відповідальність. Роль прем'єр-міністра. Державний апарат.
Верховний суд. Порядок формування повноважень. Система конституційного нагляду.
Канадський федералізм. Правове становище провінції. Статус Квебека.
Органи провінції і місцевого самоврядування. Правовий статус лейтенант-губернатора.

ТЕМА № 21. Основи державного (конституційного) права Турецької Республіки

Конституція Турецької Республіки. Особливості її прийняття. Конституційний статус людини та громадянина в Турецькій Республіці.
Економічна система. Форми власності та їх розвиток. Соціальна структура суспільства.
Політична система. Особливості партійної системи і основні політичні партії. Особливості профспілкового руху. Підприємницькі спілки.
Характеристика виборчого права і виборчої системи. Порядок виборів до парламенту.
Парламент. Структура парламенту, його внутрішня організація і взаємовідносини палат. Законодавчий процес.
Президент, його повноваження, політична роль.
Уряд, порядок його формування повноваження, акти відповідальності. Роль голови уряду.
Судова влада Турецької Республіки.
Організація місцевого врядування і самоврядування.

3. Структура навчальної дисципліни

* проведення аудиторних занять здійснюється у змішаній формі навчання, яка поєднує безпосередні та опосередковані форми взаємодії студентів та викладача. Лекції та семінарські заняття проводяться у онлайн режимі із застосуванням платформ для відеоконференцій: ZOOM, Google Meet.

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин д/з
1	Тема 1. Державне (конституційне) право як галузь права, державне право зарубіжних країн як наука і навчальна	1/1

	дисципліна	
2	Тема 2. Основи теорії конституції зарубіжних стан	1/0
3	Тема 3. Конституційно-правові основи суспільного ладу	1/0
4	Тема 4. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	2/0
5	Тема 5. Конституційні форми сучасної держави	2/1
6	Тема 6. Конституційні інститути безпосередньої демократії	2/0
7	Тема 7. Система вищих органів державної влади	2/0
8	Тема 8. Місцеве врядування і самоврядування	2/0
9	Тема 9. Основи державного (конституційного) права Великобританії	2/0
10	Тема 10. Основи державного (конституційного) права США	2/1
11	Тема 11. Основи державного (конституційного) права Французької Республіки	2/0
12	Тема 12. Основи державного (конституційного) права ФРН	2/0
13	Тема № 13 Основи конституційного (державного) права Республіки Швейцарія	2/1
14	Тема 14. Основи державного (конституційного) права Польської Республіки	1/0
15	Тема 15. Основи державного (конституційного) права Італії	1/0
16	Тема 16. Основи державного (конституційного) права Іспанії	1/0
17	Тема 17. Основи державного права Саудівської Аравії.	2/0
18	Тема 18. Основи державного (конституційного) права КНР	1/0
19	Тема 19. Основи державного (конституційного) права Японії	1/0
20	Тема 20. Основи державного (конституційного) права Канади	1/0
21	Тема 21. Основи державного (конституційного) права Республіки Туреччина	2/0
	Разом	32/4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин д/з
1	Тема 1. Державне (конституційне) право як галузь права,	3/7

	державне право зарубіжних країн як наука і навчальна дисципліна	
2	Тема 2. Основи теорії конституції зарубіжних стан	3/6
3	Тема 3. Конституційно-правові основи суспільного ладу	3/6
4	Тема 4. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	3/6
5	Тема 5. Конституційні форми сучасної держави	4/6
6	Тема 6. Конституційні інститути безпосередньої демократії	4/6
7	Тема 7. Система вищих органів державної влади	4/6
8	Тема 8. Місцеве врядування і самоврядування	4/6
9	Тема 9. Основи державного (конституційного) права Великобританії	4/7
10	Тема 10. Основи державного (конституційного) права США	4/7
11	Тема 11. Основи державного (конституційного) права Французької Республіки	4/7
12	Тема 12. Основи державного (конституційного) права ФРН	4/7
13	Тема № 13 Основи конституційного (державного) права Республіки Швейцарія	4/7
14	Тема 14. Основи державного (конституційного) права Польської Республіки	4/7
15	Тема 15. Основи державного (конституційного) права Італії	3/7
16	Тема 16. Основи державного (конституційного) права Іспанії	3/7
17	Тема 17. Основи державного права Саудівської Аравії.	3/7
18	Тема 18. Основи державного (конституційного) права КНР	3/7
19	Тема 19. Основи державного (конституційного) права Японії	3/7
20	Тема 20. Основи державного (конституційного) права Канади	3/7
21	Тема 21. Основи державного (конституційного) права Республіки Туреччина	3/7
всього		70/138

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (презентації, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у підготовці презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (реферати, презентації навчальних тем, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у

створенні презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються в формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, презентацій тощо.

За надруковану наукову статтю студент може отримати 10 балів, виступ (доповідь) на науковій конференції – 7 балів, презентація – 5.

Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по-батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.
2. На другому слайді подається зміст презентації.
3. На інших слайдах – наповнення теми.
4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).
5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картини повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.
6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.
7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.
8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторінками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може

бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

6.1. Теми для презентацій

- Конституційне (державне) право зарубіжних країн як наука
- Порівняльний аналіз джерел конституційного права у різних країнах світу
- Основні напрями і школи в науці державного (конституційного) права зарубіжних країн
- Конституційний звичай як джерело конституційного права в зарубіжних країнах
- Охарактеризувати певну державу (на свій вибір) за формою державного правління
- Охарактеризувати певну державу (на свій вибір) за формою державного устрою
- Конституційно-правовий статус автономій у Великобританії, Італії, Іспанії
- Структура парламентів в зарубіжних країнах
- Правовий статус омбудсмана в зарубіжних країнах
- Поняття імпичменту президента, його підстави, процедура, наслідки
- Конституційна відповідальність уряду
- Порівняльно-правовий аналіз статусу прем'єр-міністра в зарубіжних країнах
- Моделі органів судової влади в зарубіжних країнах
- Конституційно-правовий статус людини і громадянина у Великобританії
- Вибори та виборчі системи у Великобританії
- Статус глави держави Великобританії
- Судова система Великобританії
- Конституційно-правовий статус людини і громадянина у США
- Виборча система США
- Правовий статус політичних партій та партійна система в США
- Президент в системі органів державної влади США
- Верховний Суд в системі органів державної влади США
- Конституційно-правовий статус людини і громадянина у Франції
- Виборче право і виборча система Франції
- Конституційний контроль у Франції
- Правовий статус заморських територій Французької Республіки
- Основні права людини і громадянина у ФРН
- Вибори виборчі системи у ФРН
- Статус і повноваження Федерального Президента ФРН
- Правовий статус суб'єктів федерації в ФРН
- Правовий статус Федерального Конституційного Суду ФРН
- Конституційний процес в Польщі
- Виборче право та виборча система Польської Республіки
- Правовий статус Президента Польщі
- Особливості конституційного контролю Польської Республіки: Конституційний трибунал та Державний трибунал

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни Інституту громадянського суспільства використовуються наступні методи навчання:

- словесні - описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, перевірка рівня самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо (розповідь, пояснення, лекція, бесіда);
- наочні – демонстрація схем, таблиць, малюнків, відео тощо;
- практичні – формування вмій, навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком

навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі заліку. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий залік – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Залік складають за варіантами завдань, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом залікових питань, на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні заліку з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового заліку.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни складає 100.

Питання, які виносяться на складання проміжного та підсумкового контролю

1. Конституційне право зарубіжних країн як галузь права, наука та навчальна дисципліна.
2. Предмет і метод конституційного права.
3. Система конституційного права.
4. Поняття і особливості конституційно-правових норм.
5. Види конституційно-правових норм.
6. Конституційно-правові відносини, їх сутність та характерні риси.
7. Характеристика суб'єктів конституційно-правових відносин. Об'єкти конституційно-правових відносин.
8. Джерела конституційного права зарубіжних країн.
9. Конституційно-правові засади суспільної системи зарубіжних країн.
10. Поняття конституційного права зарубіжних країн як науки, її предмет і методи.
11. Поняття конституційного права зарубіжних країн як навчальної дисципліни, її структура.
12. Політичні системи зарубіжних країн.
13. Роль політичних партій у політичній організації суспільства зарубіжних країн.
14. Партійні системи.
15. Основні функції політичних партій.
16. Класифікація політичних партій зарубіжних країн.
17. Інституціоналізація політичних партій в зарубіжних країнах.
18. Ідеологія соціалістичних, соціал-демократичних партій у зарубіжних країнах.
19. Загальна характеристика конституцій зарубіжних країн.
20. Поняття конституції. Юридичні властивості конституції.
21. Класифікація конституцій.
22. Співвідношення конституцій та дійсності.
23. Еволюція конституцій в зарубіжних країнах.
24. Порядок прийняття конституцій та внесення до них змін.
25. Інститут конституційного контролю в зарубіжних країнах, його сутність та оцінка. Порядок формування органів конституційного нагляду в США, ФРН, Росії, Франції.
26. Види конституційного контролю.
27. Конституційно-правовий статус людини та громадянина в зарубіжних країнах: поняття та види.
28. Елементи конституційно-правового статусу людини та громадянина в зарубіжних країнах.
29. Поняття та принципи громадянства.
30. Способи набуття громадянства.
31. Способи припинення громадянства.
32. Поняття і класифікація прав і свобод людини і громадянина.
33. Поняття і види особистих прав і свобод.

34. Поняття і види політичних прав і свобод.
35. Поняття і види соціально-економічних прав і свобод.
36. Поняття і види культурних прав і свобод.
37. Поняття і класифікація обов'язків людини і громадянина.
38. Різноманітність форм сучасних зарубіжних країн та її причини.
39. Класифікація форм правління сучасних зарубіжних держав.
40. Монархія, її ознаки (показати на прикладах різних держав).
41. Види монархій (показати на прикладах різних держав).
42. Президентська республіка (показати на прикладах різних держав).
43. Парламентарна республіка, її ознаки (показати на прикладах різних держав).
44. Напівпрезидентська республіка як форма правління в зарубіжних країнах (показати на прикладах різних держав).
45. Класифікація форм державного устрою сучасних зарубіжних держав (показати на прикладах різних держав).
46. Унітарна форма державного устрою у зарубіжних країнах (показати на прикладах різних держав).
47. Основні риси зарубіжних федерацій (показати на прикладах різних держав).
48. Автономія в зарубіжних країнах (показати на прикладах Італії, Фінляндії, Данії, Індії, Іспанії, КНР).
49. Поняття політичного режиму та його види.
50. Демократичний режим, його загальні риси й особливості у окремих країнах.
51. Авторитарний політичний режим, його загальні риси.
52. Соціальне призначення і роль виборів в зарубіжних країнах.
53. Поняття виборчого права в об'єктивному і суб'єктивному значеннях.
54. Принципи виборчого права.
55. Абсентеїзм, його причини та оцінка.
56. Поняття виборів, їх оцінка. Види виборів.
57. Форми виявлення нерівності у виборчому праві зарубіжних країн.
58. Поняття та стадії виборчого процесу.
59. Порядок висування кандидатів в депутати, правове регулювання виборчої компанії зарубіжних країн.
60. Поняття виборчої системи. Види виборчих систем.
61. Сутність мажоритарної виборчої системи. Різновиди мажоритарної системи.
62. Пропорційна виборча система (поняття, способи розподілу депутатських місць у середині партійного списку).
63. Поєднання мажоритарної та пропорційної системи в деяких країнах.
64. «Загороджувальний пункт» та його оцінка.
65. Референдум: поняття, сутність, конституційно-правове регулювання.
66. Організація і порядок проведення референдумів.
67. Види референдуму та його правові наслідки.
68. Основні риси, притаманні системі вищих органів влади та управління в зарубіжних країнах.
69. Глава держави: соціальне призначення та політична роль.
70. Функції і компетенція глави держави.
71. Правове положення монарха в зарубіжних країнах.
72. Правове положення президента в зарубіжних країнах. Засоби обрання президента, їх політичне значення.
73. Інститут вето виконавчої влади в зарубіжних країнах. Його види та оцінка.
74. Підстави дострокового припинення повноважень президента.
75. Віце-президент у зарубіжних країнах.
76. Парламент та парламентаризм в зарубіжних країнах.
77. Класифікація зарубіжних парламентів та особливості правового становища палат.
78. Структура палати зарубіжного парламенту. Роль голів партійних фракцій та комітетів у процесі її роботи.

79. Правовий статус постійних комісій (комітетів) парламенту.
80. Функції і компетенція парламенту.
81. Акти парламенту.
82. Статус депутата парламенту.
83. Омбудсман.
84. Основні риси законодавчої процедури в палатах зарубіжних парламентів.
85. Поняття та види уряду.
86. Порядок формування уряду при різних формах правління.
87. Голова уряду та його статус при різних формах правління.
88. Форми контролю за діяльністю уряду. Інтерпеляція.
89. Моделі органів судової влади в зарубіжних країнах.
90. Статус судді в зарубіжних країнах.
91. Моделі органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
92. Конституція США 1787 р.
93. Конституція ФРН 1949 р.
94. Конституція Франції 1958 р.
95. Конституція Російської Федерації 1993 р.
96. Конституція КНР 1982 р.
97. Конституція Польщі 1997 р.
98. Конституція Болгарії 1991 р.
99. Конституція Італії 1947 р.
100. Конституція Великобританії.
101. Конституція Японії 1947 р.
102. Конституція Іспанії 1978 р.
103. Конституція Канади 1982 р.
104. Конгрес США.
105. Бундестаг ФРН.
106. Національні збори Франції.
107. Парламент Російської Федерації.
108. Сейм і Сенат Польщі.
109. Парламент Великобританії.
110. Парламент Італії
111. Парламент Іспанії.
112. Парламент Японії.
113. Президент США, його місце у системі вищих державних органів.
114. Канцлер ФРН, його правове положення.
115. Президент ФРН, його правове положення.
116. Президент Франції, його місце у системі вищих державних органів.
117. Президент Росії, його правове положення.
118. Президент Італії.
119. Президент Польщі.
120. Монарх Японії.
121. Кабінет США. Виконавчий апарат при президенті.
122. Кабінет та уряд Великобританії.
123. Правовий статус уряду Франції.
124. Партійна система США.
125. Партійна система ФРН.
126. Партійна система Великобританії.
127. Виборче право та виборча система США. Праймериз.
128. Виборче право та виборча система ФРН.
129. Американський федералізм. Правове становище штатів.
130. Федеративна форма державного устрою Німеччини.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання. Приклад для заліку

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях, виконання індивідуального завдання – 40:

Формула о

$$\Sigma 40 = \Sigma 1 \cdot \Sigma 2 \cdot 8 \text{ (вісім)}$$

Примітка:

$\Sigma 40$ – сума максимальної кількості балів

$\Sigma 1$ - сума балів, що отримав студент за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

$\Sigma 2$ кількість практичних (семінарських) занять протягом семестру.

8 – коефіцієнт

Контрольна робота (одна в семестр) – 10 балів.

Виконання індивідуального завдання – 10 балів.

Критерії оцінювання на контрольній роботі:

Поточний контроль здійснюється, зокрема контрольна робота, у формі письмових тестових завдань. Кожен варіант тестових завдань містить 20 тестових питань з однією правильною відповіддю. За кожний правильно вирішений тест студент отримує 1 бал.

Поточний контроль та самостійна робота								Разом	Залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	Презентація	60	40	100
$\Sigma 35$							5			

T1, T2 ... T8 – теми.

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на практичних (семінарських заняттях), виконання індивідуального завдання (презентації) – $\Sigma 10$:

$$\Sigma 60 = \Sigma 1$$

Примітка:

$\Sigma 60$ – сума максимальної кількості балів

$\Sigma 1$ - сума балів, що отримав студент за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

Контрольна робота (одна в період сесії) – 40 балів.

Виконання індивідуального завдання – 10 балів.

Критерії оцінювання на контрольній роботі:

Поточний контроль здійснюється, зокрема контрольна робота, у формі письмових тестових завдань. Кожен варіант тестових завдань містить 20 тестових питань з однією правильною відповіддю. За кожний правильно вирішений тест студент отримує 2 бали.

Поточний контроль та самостійна робота											Разом	Залік	Сума
Розділ 1					Розділ 2						60	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	Презентація	КР			
Σ10									10	40			

T1, T2 ... T12 – теми.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь в науково-практичних конференціях, участь у роботі наукового гуртку тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів, але в межах максимальної загальної суми балів – 100.

Відповідь на семінарському занятті – 1-5 балів.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії оцінювання на заліку:

Підсумковий контроль здійснюється, зокрема, у формі письмових тестових завдань. Кожен варіант тестових завдань містить 40 тестових питань з однією правильною відповіддю. За кожний правильно вирішений тест студент отримує 1 бал.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	зараховано
70-89	зараховано
50-69	зараховано
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Бесчастний В.М. Філонов О.В. Субботін В.М. Пашков С.М. Конституційне (державне) право зарубіжних країн. К.: Знання 2008.
2. Борис В.Д., Лубський В.І. Мусульманське право: курс лекцій. К., 1997.
3. Бостан С.К. Тимченко С.М. Державне право зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Запорізький юридичний ін-т МВС України Київський юридичний ін-т МВС України. К., 2005.
4. Державне право зарубіжних країн (у схемах): Навч. посіб. /Б. В. Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка, Т. О. Пікуля, Л. А. Івершенко, Л. М. Козодой, К. В. Тарасенко; За заг. ред. О. Я. Лапки. – К.: КНТ, 2012. – 528 с.
5. Коваль В.С. Державне право зарубіжних країн: навчально-методичний посібник до семінарських та індивідуальних занять з курсантами й студентами 2-го курсу / В.С. Коваль, Ю.Г. Медведєв. Луганськ: РВЛАС, 2005.
6. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник/ Андрейченко С.С., Волощук О.Т., Громовенко К.В., Колесник В.Ю. Київ, 2021. 180с.
7. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник: Альб. схем / О.О.Грін. – Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2015. – 183с.
8. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник / за заг. ред. В.О. Ріяки. К.: Юрінком Інтер, 2006.
9. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. / А.З.Георгіца (уклад.). Чернівці: Рута 2008.
10. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник: альб. схем / О.О.Грін. Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2015.
11. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч. / В. М. Шаповал. К.: Юрінком Інтер, 2008. 476 с.
12. Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Серьогіна. Х.: ФІНН, 2009. 664 с.
13. Мартинюк Р.С. Державне (конституційне) право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посіб. Острого: Національний ун-т «Острозька академія» 2007.

14. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. - 3-є стереотип, вид. К.: АртЕк, 2000.

Допоміжна література

1. Барабаш Ю. Г. Про політичну складову у статусі глави держави в напівпрезидентських республіках. *Бюл. М-ва юстиції України*. 2010. № 6. С. 27-37.
2. Бедрак Н.М. Партії як інститут політичного представництва *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 274-281 URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/349/Bedrak%20Part%20yak%20inst2.pdf?sequence=1>
3. Вибори в Європейському Союзі / за ред. Д. С. Ковриженка; Лаб. законодавчих ініціатив. К.: ФАДА ЛТД, 2006. 156 с.
4. Георгіца А.З. Поняття та сутність конституції в сучасній конституційній доктрині. *Наук. вісник Чернівецьк. держ. ун-ту*. 2000. Вип. 100. Правознавство. 2000. С.56–59.
5. Головань І. Повага і захист гідності людини в Україні: проблеми впровадження європейської моделі. *Право України*. 2015. № 2. С. 163–174.
6. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. – Львів: Кальварія, 2000.
7. Гудзь, Л. В., Гудзь, Т. І. (2020). Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (30), 30-39.
8. Дахова І.І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 95–109.
9. Дашковська О. Референдум як інститут безпосередньої демократії: досвід зарубіжних країн. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1 (60). С. 235–240.
10. Європейська модель конституційної юстиції: теоретико-правові проблеми становища та розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2001.
11. Ковальчук В. Пасивне виборче право громадян та доцільність його обмеження у контексті досвіду парламентських виборів. *Право України*. 2013. № 5. С. 134–143.
12. Коломієць Ю.М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. Харків, 1998.
13. Коломієць Ю. М. Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу та Японії: навч. посіб. Х.: Ун-т внутр. справ, 2001. 104 с.
14. Конституції зарубіжних країн та України (основи конституціоналізму): навчально-методичний довідник / Малишко М.І. 2-ге вид., доп. К.: МАУП, 2000.
15. Конституції нових держав Європи та Азії. К., 1996.
16. Маєвська А. А. Права людини в Китайській Народній Республіці: конституційно-правовий аналіз. *Пробл. законності*. 2008. Вип. 99. С. 205-211.
17. Марцеляк О. Вітчизняне і зарубіжне виборче законодавство: стан та перспектива розвитку. *Вибори і демократія*. 2006. №4(10). С. 53 – 59.
18. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: монограф. Х.: Вид-во НУВС, 2004. 450 с.
19. Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії): моногр. В. В. Марченко. К.: Алерта, 2010. 216 с.
20. Нойманн О. Ю. Німецький Бундесрат як інститут представництва інтересів земель: особливості формування та повноваження. *Вибори та демократія*. 2009. № 1. С. 58-64.
21. Оніщук М.В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики : монограф. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2009. 450 с.
22. Онупрієнко А.М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: теоретико-правовий аналіз: монограф. Х.: ПП Торсінг, 2009. 300 с.

23. Палєєва Ю.С. Референдум – загально визнаний демократичний інститут: історія і сучасність. *Вісник Дніпроп. ун-ту екон. та права ім. Альфреда Нобеля. Сер. Юрид. науки.* 2013. №1 (4). С. 43–50.
24. Погорілко В.Ф. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм. *Право України.* 2001. №11. С. 9–14.
25. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. – К.: Юрінком Інтер, 2011. 272 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 1).
26. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. К.: Юрінком Інтер, 2012. 432 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 2).
27. Протасова В. Є. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди: моногр. Х.: Право, 2009. 208 с.
28. Райковський Б. Сучасні політичні партії та блоки у виборчих процесах. *Вісник Центральної виборчої комісії.* 2008. № 1 (11). С. 26–32.
29. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади. К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2008. 120 с.
30. Серьогін В. О. Прайвесі у США: політико-правова теорія та практика. *Форум права.* 2011. № 1. С. 891-897.
31. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монограф. Х.: Право, 2011. 768 с.
32. Тодика Ю.М., Марцеляк О.В. Інститут омбудсмена: світові моделі і досвід. *Вісник Академії правових наук України.* 1998. № 2(13). С. 57–66.
33. Толстенко В. Форма держави в системі основ конституційного ладу: проблеми теорії і практики. *Право України.* 2014. № 2. С. 283–290.
34. Федоренко В.Л. Вибори, виборче право і виборчі системи – пріоритетний напрям сучасних конституційно-правових досліджень. *Право України.* 2013. № 5. С. 105–113.
35. Чернінько І. П. Реформування Палати лордів Великобританії в контексті політики лейбористського уряду Тоні Блера. К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2006. 37 с.
36. Шелепницька І. П. Публічна самоврядна влада в Республіці Італія та Україні: особливості організації та функціонування: моногр. К.: Дакор, 2008. 172 с.
37. Шаповал В.М. Феномен конституції як Основного Закону. *Право України.* 2014. № 7. С. 64–84.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Європейський суд з прав людини. Офіційний сайт. URL: <http://www.echr.coe.int/>
2. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
3. Конвенція право захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
5. Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права від 16 грудня 1966 року URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042
6. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. URL: <http://eurocourt.in.ua/>